

ДӘРІС 3. ЖОО оқытушысының кәсіби құзыреттері

Мақсаты:

Жоғары мектеп оқытушысына қажетті кәсіби құзыреттер жүйесін ашу.

Дәріс жоспары:

1. ЖОО оқытушысының кәсіби бейнесі
2. Кәсіби құзыреттердің мәні
3. Негізгі кәсіби құзыреттер
4. Ғылыми және әдістемелік құзыреттер
5. Психологиялық-педагогикалық құзыреттер

1. ЖОО оқытушысының кәсіби бейнесі

Заманауи оқытушы:

- ғылыми зерттеулер жүргізетін;
- инновациялық технологиямен жұмыс істейтін;
- студенттің жеке қабілетін дамытатын;
- кәсіби этиканы сақтайтын тұлға.

2. Кәсіби құзыреттердің мәні

Кәсіби құзыреттер — оқытушының:

- ғылыми білімін;
- әдістемелік шеберлігін;
- психологиялық-педагогикалық дағдысын;
- ақпараттық мәдениетін

біріктіретін кешен.

3. Негізгі кәсіби құзыреттер

1) Пәндік құзырет

- тарихи теория, методология, деректану.

2) Әдістемелік құзырет

- оқыту әдістерін таңдау, сабақ жоспары.

3) Зерттеушілік құзырет

– ғылыми жоба дайындау, талдау, синтез.

4) Ақпараттық құзырет

– АКТ, LMS, цифрлық ресурстар.

5) Коммуникативтік құзырет

– аудиториямен жұмыс, пікірталас жүргізу.

4. Ғылыми және әдістемелік құзыреттер

Ғылыми құзырет

- зерттеу әдістерін білу
- дерекпен жұмыс
- ғылыми жарияланым жазу

Әдістемелік құзырет

- сабақ құрылымын жоспарлау
- білімді бағалау критерийлерін дайындау
- оқыту технологияларын тиімді қолдану

5. Психологиялық-педагогикалық құзыреттер

Оқытушы:

- студент психологиясын білуі,
- кәсіби қарым-қатынас мәдениетін меңгеруі,
- мотивациялық ахуал құра алуы керек.

Педагогикалық қызметтің нәтижесіне деген көзқарастың өзгеруі білім беру процесіндегі құзыреттің орнын көрсетеді. С.Е. Шишов соңғы мақаласында құзыретті білім берудің мақсаты ретінде түсіндіреді. Бір жағынан құзырет – білім берудің жалпы мақсаты, ал екінші жағынан ол - алған білімнің әрекеттік, практикалық жағы, яғни білім, ептілік, дағдының бейтаныс, беймәлім, оқыс жағдайда көрінуін білдіреді. Құзырет тек білім мен ептілік жиынтығымен өлшенбейді. Құзыретті болу дегеніміз сол жағдайға сай өзінің білімін, ептілігін, дағдысын, тәжірибесін жинақтай алуы және қолдана білуі, яғни нақты жағдайға сай беталысын, іс-әрекетін жұмылдыру. Сондықтан оқу-тәрбие процесіндегі мақсат оқытушы әрекеті нәтижесіне қойылуы тиім- сіз. Оқытушы білім алушылардың өзіне мақсат қоюға үйретуі керек. С.Е. Шишов пен В.А. Кальнейдің түсіндіруі бойынша «құзырет» ұғымы педагогикаға өнеркәсіптен келді. Ұғым оқытудың арқасында меңгерілген білімге, тәжірибеге, құндылықтарға, икемділікке негізделген жалпы қабілетті білдіреді. Бұл тұжырым, біздің ойымызша күмән тудырады. Себебі, педагогикада дәл осындай анықтама білімділік пен сауаттылықты білдіреді

деп келдік. Сөйтіп, құзырет ұғымының өзі педагогикада қажеттілігі дау тудыратын мәселе екендігі байқалады. Мәселенің тағы бір жағы ұғымдардың ұқсастығында. Мәселен, С.Е. Шишов пен В.А. Кальней білім алушыларға қандай құзыретті дамыту керектігін талдай отырып, «күнделікті қабылданатын мыңдаған шешім жеке адамдар немесе топтардың құзыретіне байланысты болуы мүмкін» деп жазады. Бұл жерде айқын көрінетін нәрсе, құзырет және құзыреттілік ұғымдарының сәйкес келетіндігінде. Басшының құзыреті бар, бірақ құзыреттілікті меңгермеген болуы мүмкін. Ескере кететін жайт, С.Е. Шишовтың «Компетентностный подход к образованию: прихоть или необходимость?» атты соңғы мақаласында құзырет және құзыреттілік терминдерінің арақатынасы жайында баяндайды.

Сонымен, оқытудың арқасында қалыптасқан қабілетті білдіретін құзырет емес, құзыреттілік. Бұған көптеген ғалымдар – психолог, педагогтардың еңбектері дәлел. Атап айтқанда И.А. Зимняя білім алушылардың «кәсіби және білімділік, мәдени құзыреттілігін» тәрбиелеу, сондай-ақ пәндік және қатысымдық құзыреттілігін дамыту қажеттігі жөнінде айтады. В.А. Якунин «кәсіби-педагогикалық құзыреттілік» ұғымын қолданады. Б.С. Гершунский «кәсіби құзыреттілік» категориясы ұғымы туралы жазады, петербургтік ғалым-педагогтар құзыреттілік білімділіктің ең жоғары деңгейі деп есептейді. Ал шетелдік әдебиетте competence (ағылшын) – қабілет, компетенция, competent (франц.) – құзыретті, құқықты, competens (лат.) – сәйкес, жарамды, competere – сай болу, қабілетті болу дегенді, ал қазақша сөздіктерде «құзыреттілік» – біреуге тиесілі істер, сұрақтар төңірегінде белгілі бір адамның не мекеменің өкілдігінің, құқығының болуы, орыс тілінің түсіндірмелі сөздіктерінде құзырет «белгілі бір сұрақтарды, мәселелерді біреудің жақсы білуі», – деген мағынаны білдіреді.

Сонымен, **құзырет – құбылыс (мәселелер, сұрақтар), ал құзыреттілік – жеке тұлғаның қасиеті.** Білім беру нәтижелерінің тұрғысынан алғанда, құзыреттілік жеке тұлғаның белгілі бір іс-әрекетті немесе жұмысты орындауға қабілеттілігі. Белгілі бір іс-әрекетті іске асыру үшін үйренушінің білімі, ептілігі, дағдысы және тәжірибесі болуы керек. Басқаша айтқанда, үйренушінің белгілі бір сұрақтар төңірегінде тәжірибесі, мағлұматы болуы тиіс.

В.М. Шепель құзыреттілік шеңберіне білім, ептілік, тәжірибе, теориялық дайындығын енгізеді. Басқа да құзыреттілікке берілген анықтамалар (В. Ландшеер, П.В. Симонов, М.А. Чошанов) бұған қайшы келмейді. Мәселен, В. Ландшеер құзыреттілікті терең білімділік, тапсырманы орындауға сай тұру деп ұғынады. П.В. Симонов тапсырманы орындауға құлықтылық жөнінде, М.А. Чошанов құзыреттіліктің мазмұндық (білім) және процессуалдық (ептілік) компоненттеріне көңіл бөледі.

Педагогикалық психологияда «құзыреттілік» педагогикалық әрекетті жүзеге асырудағы білімі, дағдысы, ептілігі деген пікір қалыптасқан (А.Н. Журавлев, Н.Ф. Талызина, А.И. Щербаков және басқалар). Л.М. Митина ұстаздың педагогикалық құзыреттілігі құрылымының екі жағын көрсетеді:

әрекеттік (педагогикалық қызметті жүзеге асыру амалдары) және қатысымдық (педагогикалық қарым-қатынасты жүзеге асыру амалдары).

«Құзырет» ұғымын алғаш енгізген Н. Хомский оған «белгілі бір пәнді оқыту процесінде қалыптасқан білім, дағды, ептілік жиынтығы, сондай-ақ, белгілі бір іс-әрекетті жүзеге асыруға қабілеттілік деген анықтама береді. Алғашында бұл ұғым тіл үйренуге қатысты пайда болған. Э.Г. Азимов пен А.Н. Щукиннің соңғы шыққан сөздігінде құзырет ұғымына он екі түрлі анықтама береді Құзырет және құзыреттілік ұғымдарын қолдана отырып, біз бұл ұғымдардың «білім мазмұны» («білімділіктің мазмұны») және «білімділік» деген ұғымдарға сәйкес екенін ескеруді маңызды деп санаймыз. Көріп отырғанымыздай, құзыреттілікке ең жақын ұғым қабілет екен. С.Л. Рубинштейн, Б.М. Теплов пен А.А. Бодалевтің түсіндіруі бойынша, қабілет – бұл жеке тұлғаның кез-келген жеке-психологиялық ерекшелігі емес, ол тек белгілі бір әрекеттің орындалу қорытындысына, нәтижесіне байланысты. Әрекетте қалыптаса отырып, қоғамның дамуымен бірге оның да сипаты өзгереді, икемделеді. Қабілет пен әрекет бірдей емес, бір жағынан ептілік пен білімнің болуы белгілі бір қабілетті көрсетеді, екінші жағынан нақты бір әрекетке қабілет осыған байланысты ептілік пен білім болған кезде ғана көрінеді. Ал онда құзырет ұғымын енгізудің қандай қажеті болды? Соңғы жылдары білім беруді модернизациялаудың басты идеяларының бірі құзыретті дамыту болып отыр. Бұл идея қазіргі кездегі білім беру мақсатын бұрынғы, дәстүрлі білім жиынтығы мен оған сәйкес ептілік пен дағдыны қалыптастыру жүйесі деп түсінуден алшақтатады. Құзырет білім берудің мақсатына жетуде маңызды педагогикалық шарт болып табылады, өйткені ол құзыреттіліктің арқасында үйренуші өзінің субъективті тәжірибесін белсенді тұтынушы бола алады. Педагогикалық қызметтің нәтижесіне деген көзқарастың өзгеруі білім беру процесіндегі құзыреттің орнын көрсетеді. Сондықтан, құзырет анағұрлым жоғары деңгейді білдіреді, ол тек білім мен ептіліктің жиынтығымен анықталмайды.

Құзыретті болу дегеніміз сол жағдайға сай өзінің білімін, ептілігін, дағдысын, тәжірибесін жинақтай алуы және қолдана білуі, яғни нақты жағдайға сай беталысын, іс-әрекетін жұмылдыру. Сонымен құзырет және құзыреттілік ұғымдарының пайда болып, білім беру саласында орнығып қалу табиғаты екі жақты болып келеді. Алдымен әлеуметтік және жекетұлғалық себептерге (жекетұлғалық-маңыздылық) байланысты. Бұл жеке тұлғаның мүмкіндіктерінің ашылуына жол ашады және социумның да, жеке тұлғаның да мақсаттарын қанағаттандырады. Сонан кейін оқу-тәрбие жұмысының мақсаттарына байланысты. Жоғары оқу орындарында еңбек нарығына бейім, кәсіптік қызметке психологиялық дайындығы бар маман дайындау мақсаты тұрады.

Жеке тұлғалық-бағдарлық жүйеде жалпы құзыреттілікті қалыптастырудың мынадай қағидаларына сүйену керек: студенттің жоғары оқу орнына дейінгі қалыптасқан тәжірибесінің белсенді тұтынушысы ретінде дербестілігін, өзіндік ерекшелігін, өзіндік сенімін айрықша ескеру; білім беру процесін жобалауда берілген білімнің жеке әрекетке көшу мүмкіндігін алдын-

ала қарастыру; студенттің жеке тұлға ретінде дамуының үнемі өзін-өзі байыту арқылы жүруі.

Педагогикалық құзыреттілікті қалыптастыру үшін оның тұлғалық компоненті аса маңызға ие. Мәселен, педагогикалық іс-әрекетте шешуші рөл атқаратын коммуникативті компоненттің қалыптасуы негізінен оқытушының мамандыққа деген бейімділігіне тәуелді болып табылады. Арнайы компонентті құрайтын – педагогикалық мәдениет, педагогикалық қабілеттер, кәсіби-педагогикалық іскерліктердің, іс-әрекеттік компонентті құрайтын – кәсіби импровизация, педагогикалық іс-әрекетке даяр болудың дамуы магистранттың тұлғалық сапаларына үлкен әсер етеді. Осы аталған сипаттамаларды ескере отырып, педагогикалық құзыреттілікті игеру оқытушыға өзінің кәсіби міндеттерін біліктілік тұрғысында атқаруына мүмкіндік береді деген тұжырым жасауға болады.

Бекіту сұрақтары:

1. ЖОО оқытушысына қандай кәсіби құзыреттер қажет?
2. Әдістемелік құзыреттің мазмұнын түсіндіріңіз.
3. Зерттеушілік құзыреттің рөлі қандай?

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Сәйденова С. Жоғары мектеп педагогикасы. – Алматы, 2019.
2. Әбдіганбарова Ұ. Педагогикалық шеберлік негіздері. – Алматы, 2020.
3. Баширова Ж.Р. Жоғарғы оқу орындарында жоғары мектеп оқытушысын даярлау мәселесі. Монография. – Алматы, 2003. – 153 б.
4. Баширова Ж.Р. О методологическом базисе новой модели образования // Высшая школа Казахстана. – 2004. – №1. – С. 62-71.
5. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / под ред. В.А. Сластенина. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.
6. Богданов В.В. Коммуникативная компетенция и коммуникативное лидерство. Язык, дискурс и личность. – Тверь: Изд-во ТГУ, 1990.
7. Шишов С.Е. Понятие компетенции в контексте качества образования / С.Е. Шишов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1999. – № 2. – С. 41–48.
8. Шишов С.Е., Кальней В.А. Мониторинг качества образования в школе. – М.,
9. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 3-10.
10. Якунин В.А. Педагогическая психология. – СПб.: Полиус,
11. Гершунский Б. С. Философия образования / Б.С. Гершунский. – М.: Московский психолого-социальный институт, 1998. – 432 с.

